

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-89>

УДК 334.72:364-056.26:331.5

ДРУГОВА Олена

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

e-mail: [Drugova.elena.sergeevna@gmail.com](mailto:Drugova.elena sergeevna@gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0002-2404-1910>

ЛИПОВИЙ Дмитро

Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України

<https://orcid.org/0009-0008-5560-9864>

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЕКОНОМІЧНУ АКТИВНІСТЬ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено вплив соціального підприємництва на економічну активність вразливих груп населення. Розкрито сутність соціального підприємництва як інноваційної форми підприємницької діяльності, яка поєднує економічну ефективність із досягненням соціальних цілей. Особливу увагу приділено механізмам підтримки вразливих категорій населення через створення робочих місць, професійне навчання та сприяння соціальній інтеграції. Проаналізовано міжнародний досвід розвитку соціальних підприємств, зокрема практики Великої Британії, Німеччини, Франції та Канади, та адаптовано їх до українського контексту. Визначено основні виклики, що стоять перед соціальними підприємствами в Україні, такі як недосконалість законодавчої бази, обмеженість фінансових ресурсів та низький рівень обізнаності населення. Розроблено рекомендації щодо створення сприятливого середовища для функціонування соціальних підприємств, зокрема вдосконалення законодавства, впровадження податкових пільг та освітніх програм, а також стимулювання інвестицій. Представлені результати свідчать про зростаючу роль соціального підприємництва у вирішенні актуальних соціально-економічних проблем.

Ключові слова: соціальне підприємництво, вразливі групи населення, економічна активність, соціальна інтеграція, державна підтримка.

DRUHOVA Olena

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

LYPOVYI Dmytro

Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

THE IMPACT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ON THE ECONOMIC ACTIVITY OF VULNERABLE POPULATION GROUPS

The article explores the impact of social entrepreneurship on the economic activity of vulnerable population groups. Social entrepreneurship is an innovative activity that combines economic efficiency with achieving social goals. The study emphasizes the importance of social enterprises in addressing critical societal issues by creating jobs, providing professional training, and promoting social integration for marginalized groups, including persons with disabilities, internally displaced persons, single mothers, and the unemployed.

The article analyzes international practices in developing social enterprises, highlighting the experiences of the United Kingdom, Germany, France, Canada, and South Korea, and identifies opportunities for adapting these best practices to the Ukrainian context. Special attention is paid to the role of social enterprises in fostering inclusive environments and overcoming barriers related to stereotypes and discrimination. The dual mission of social enterprises – ensuring financial sustainability and addressing societal challenges – is underlined as their distinctive feature compared to traditional business models.

Key challenges facing social entrepreneurship in Ukraine are identified, including inadequate legislative frameworks, limited financial resources, and a lack of public awareness about the benefits of this sector. The study highlights the need for comprehensive measures to support social enterprises at the national level, including legislative improvements, tax incentives, and state-funded grants. The importance of introducing educational programs to develop skills and raise awareness about social entrepreneurship among entrepreneurs and the general population is also emphasized.

Furthermore, the study emphasizes the importance of investment in social enterprises. Over the period analyzed, significant growth in employment within social enterprises, increased investment levels, and a rise in the number of active social enterprises were observed despite the challenging economic environment in Ukraine. These trends indicate the sector's resilience and potential for sustainable development.

Keywords: social entrepreneurship, vulnerable groups, economic activity, social integration, state support, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Соціальне підприємництво є важливим інструментом вирішення актуальних соціально-економічних проблем, зокрема підтримки вразливих груп населення. В умовах зростання соціальної нерівності, високого рівня безробіття серед окремих категорій населення та обмеженого доступу до якісних послуг для багатьох людей, соціальне підприємництво може стати ефективним механізмом економічної активізації та соціальної інтеграції. Проте його розвиток в Україні стикається з низкою проблем, серед яких недосконалість законодавчої бази, відсутність достатньої державної підтримки, обмежений доступ до фінансування та низька обізнаність населення про переваги цього виду діяльності.

У таких умовах постає необхідність визначення ролі соціального підприємництва у підвищенні економічної активності вразливих груп населення, а також розробки ефективних механізмів його підтримки на державному рівні. Це дозволить не лише забезпечити стійкий розвиток соціальних підприємств, але й створити сприятливі умови для розширення їх впливу на суспільство. Вирішення зазначених питань є актуальним і потребує подальшого наукового опрацювання.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі соціального підприємництва приділяють увагу у своїх працях велика кількість вітчизняних науковців, зокрема, такі як: Матвієнко-Біляєва Г.Л. [1; 8], Ачкасова О.В. [2], Голубев О.В. [3], Ільченко В.М. [4], Корнецький А. [5], Новик І.В. [6], Горішна Н.М. [9], Завадських Г.М., Тебенко В.М. [11], а також інші дослідники, які вивчають різні аспекти цього явища, зокрема становлення, розвиток та роль соціального підприємництва в умовах сучасних викликів. Їх роботи охоплюють широкий спектр питань: від визначення сутності соціального підприємництва [9], аналізу його потенціалу [3], дослідження впливу воєнного стану на діяльність соціальних підприємств [2; 5; 7], до практичних аспектів становлення соціального підприємництва в Україні [11] та перспектив його розвитку [6].

Особливу увагу приділяють питанням ефективності гібридних бізнес-моделей [1; 8] та ролі соціальних підприємств у вирішенні актуальних суспільних проблем в умовах кризи [7].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз впливу соціального підприємництва на підвищення економічної активності вразливих груп населення, а також визначення ефективних механізмів підтримки соціальних підприємств у контексті вирішення соціально-економічних проблем. Для досягнення мети статті треба вирішити ряд задач: 1 Розкрити сутність соціального підприємництва та його значення для підтримки вразливих груп населення. 2 Дослідити механізми впливу соціальних підприємств на економічну активність населення, зокрема через створення робочих місць, професійне навчання та соціальну інтеграцію. 3 Проаналізувати міжнародний досвід розвитку соціального підприємництва та адаптації ефективних практик до умов України. 4 Визначити основні виклики, що стоять перед соціальними підприємствами в Україні, та запропонувати шляхи їх подолання. 5 Розробити рекомендації щодо створення сприятливого середовища для функціонування соціальних підприємств з акцентом на законодавчу, фінансову та інформаційну підтримку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Соціальне підприємництво є важливим інструментом економічного та соціального розвитку, який спрямований на вирішення суспільно значущих проблем. Особливе значення цей сектор має для підтримки вразливих груп населення, таких як люди з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщені особи, безробітні, самотні матері та інші соціально незахищені категорії. В умовах економічної нестабільності соціальне підприємництво може сприяти підвищенню економічної активності цих груп, забезпечуючи їм можливості для працевлаштування, розвитку навичок і соціальної інтеграції.

Соціальне підприємництво є інноваційною формою підприємницької діяльності, яка поєднує економічну ефективність із досягненням соціальних цілей. Його основна відмінність від традиційного бізнесу полягає у спрямуванні прибутку не на особисте збагачення, а на вирішення суспільно значущих проблем. Соціальні підприємства виконують подвійну місію: вони створюють фінансову стійкість для власної діяльності та одночасно працюють над подоланням соціальних, економічних або екологічних викликів [1, с. 390 -394].

Одним із ключових аспектів соціального підприємництва є його спрямованість на підтримку вразливих груп населення, таких як особи з інвалідністю, безробітні, самотні матері, внутрішньо переміщені особи та представники інших соціально незахищених категорій. Соціальні підприємства створюють для них робочі місця, адаптовані до їхніх потреб, що дозволяє забезпечити стабільний дохід і підвищити рівень життя. Окрім цього, підприємства часто надають можливості для навчання та розвитку професійних навичок, що сприяє інтеграції вразливих груп у ринок праці.

Соціальне підприємництво також має важливе значення для соціальної інтеграції. Воно сприяє формуванню інклюзивного середовища, де представники вразливих груп можуть відчувати себе повноцінними членами суспільства. Завдяки своїй діяльності соціальні підприємства допомагають подолати бар'єри, пов'язані зі стереотипами та дискримінацією, сприяючи соціальній згуртованості та розвитку громад.

Соціальні підприємства є важливим інструментом підвищення економічної активності населення, особливо вразливих груп, які стикаються з труднощами на ринку праці [2]. Одним із ключових механізмів їх впливу є створення робочих місць, що забезпечує можливості працевлаштування для осіб з інвалідністю, безробітних, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально незахищених категорій. Соціальні підприємства надають адаптовані робочі місця, які враховують потреби цих груп, сприяючи їхній фінансовій стабільності та підвищенню рівня життя.

Іншим важливим механізмом є професійне навчання, яке соціальні підприємства пропонують для підвищення кваліфікації працівників. Таке навчання часто поєднується з наставництвом і практичним

досвідом, що дозволяє здобути необхідні навички для подальшої інтеграції на ринку праці. Це особливо важливо для молоді, яка не має професійного досвіду, та жінок, які повертаються на роботу після тривалої перерви.

Соціальні підприємства також сприяють соціальній інтеграції, створюючи інклюзивне середовище, де працівники з різних соціальних груп можуть взаємодіяти, обмінюватися досвідом і долати соціальні бар'єри. Це сприяє формуванню згуртованого суспільства, де кожен має рівні можливості для самореалізації [3].

Динаміка ключових показників, що характеризують вплив соціального підприємництва на економічну активність населення за період 2020–2023 років представлено на рисунку 1.

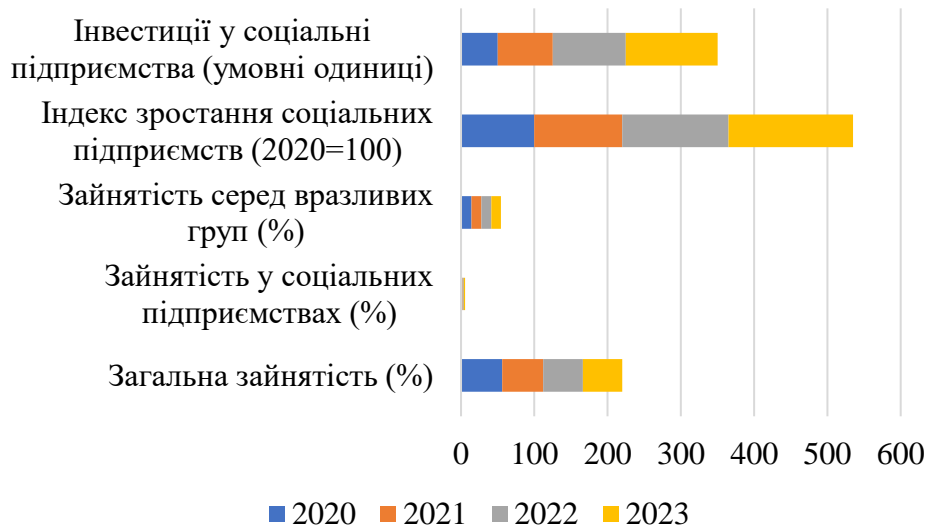

Рис. 1. Динаміка зайнятості, зростання соціальних підприємств та обсягів інвестицій у соціальні підприємства (2020–2023 рр.)*

*джерело: проаналізовано автором на основі [12]

Аналізуючи подані дані, можна виокремити кілька важливих тенденцій.

По-перше, загальна зайнятість демонструє поступове зниження протягом зазначеного періоду, що свідчить про загальне погіршення ситуації на ринку праці. Водночас показник зайнятості у соціальних підприємствах має позитивну динаміку, яка засвідчує зростання ролі цього сектора в забезпеченні робочих місць. У 2023 році рівень зайнятості у соціальних підприємствах зріс удвічі порівняно з 2020 роком, що свідчить про ефективність соціального підприємництва у підтримці вразливих категорій населення.

По-друге, зайнятість серед вразливих груп населення залишається стабільною, проте з незначною тенденцією до зниження. Це може бути наслідком обмежених можливостей для соціальної інтеграції цих груп в умовах економічної нестабільності. Позитивний внесок соціальних підприємств у цей контекст є очевидним, оскільки вони сприяють працевлаштуванню та підтримці таких груп.

По-третє, значне зростання індексу соціальних підприємств (2020=100) є підтвердженням їх активного розвитку. Індекс збільшився на 70% протягом чотирьох років, що свідчить про стійке розширення діяльності соціальних підприємств навіть у складних економічних умовах.

По-четверте, рівень інвестицій у соціальні підприємства демонструє сталу позитивну динаміку, що свідчить про зростаючу увагу до цього сектора з боку держави, міжнародних організацій та приватних інвесторів. У 2023 році обсяг інвестицій зріс на 150% порівняно з 2020 роком, що є важливим показником довіри до цього сектора.

Загалом, аналіз діаграми дозволяє зробити висновок про зростаючу роль соціального підприємництва у зміцненні економічної активності, особливо серед вразливих груп населення. Водночас виявлено потребу в подальшому вдосконаленні політики державної підтримки цього сектора для забезпечення його стійкого розвитку. Зростання інвестицій і динаміка зайнятості у соціальних підприємствах підтверджують перспективність цього напрямку для досягнення соціально-економічних цілей держави [4, с. 46-50].

Соціальні підприємства поєднують економічну ефективність із соціальною місією. Їхньою основною метою є створення робочих місць, надання професійного навчання та забезпечення доступу до ресурсів для тих, хто опинився в складних життєвих обставинах. Наприклад, підприємства, що спеціалізуються на працевлаштуванні людей з інвалідністю, не лише створюють для них робочі місця, а й адаптують умови праці відповідно до їхніх потреб.

Важливим аспектом є й підтримка внутрішньо переміщених осіб, які через військові конфлікти або природні катаклізми втратили свої домівки та засоби до існування. Соціальні підприємства сприяють їх

інтеграції у нові громади, надаючи можливості для економічної активності через навчання, менторство та створення робочих місць [5-7].

Соціальне підприємництво сприяє підвищенню рівня зайнятості серед вразливих груп населення. У країнах Європейського Союзу соціальні підприємства забезпечують роботою понад 6% економічно активного населення. В Україні цей показник поки що значно нижчий, але зростає завдяки підтримці держави та міжнародних організацій.

Крім того, соціальні підприємства сприяють підвищенню економічної самостійності вразливих груп. Завдяки навчанню та розвитку навичок вони створюють можливості для підвищення кваліфікації, що в подальшому дозволяє працівникам знайти краще оплачувану роботу або започаткувати власний бізнес. Наприклад, освітні програми для жінок-одиначок часто поєднують навчання фінансовій грамотності з наданням мікрофінансування для старту власної справи.

Соціальне підприємництво не лише сприяє економічній активності, а й забезпечує соціальну інтеграцію вразливих груп населення. Створення інклюзивного робочого середовища допомагає подолати соціальну ізоляцію, розвиває відчуття приналежності до громади та підвищує рівень довіри між різними соціальними групами.

Також соціальні підприємства впливають на покращення загального рівня життя. Наприклад, підприємства, що працюють у сфері охорони здоров'я або освіти, надають доступ до якісних послуг тим, хто не може їх отримати у звичайних умовах.

Соціальне підприємництво набуває все більшого значення в умовах глобалізації, економічної нестабільності та соціальних викликів. Розвинені країни активно впроваджують механізми підтримки соціального підприємництва, які забезпечують його сталий розвиток і сприяють вирішенню соціально-економічних проблем. Вивчення міжнародного досвіду дозволяє визначити найкращі практики, які можуть бути адаптовані до українського контексту [8].

На рисунку 2 представлено ключові показники соціального підприємництва у провідних країнах світу, таких як Велика Британія, Німеччина, Франція, Канада та Південна Корея. Зокрема, відображається кількість соціальних підприємств у цих країнах та загальну кількість зайнятих осіб у їх межах.

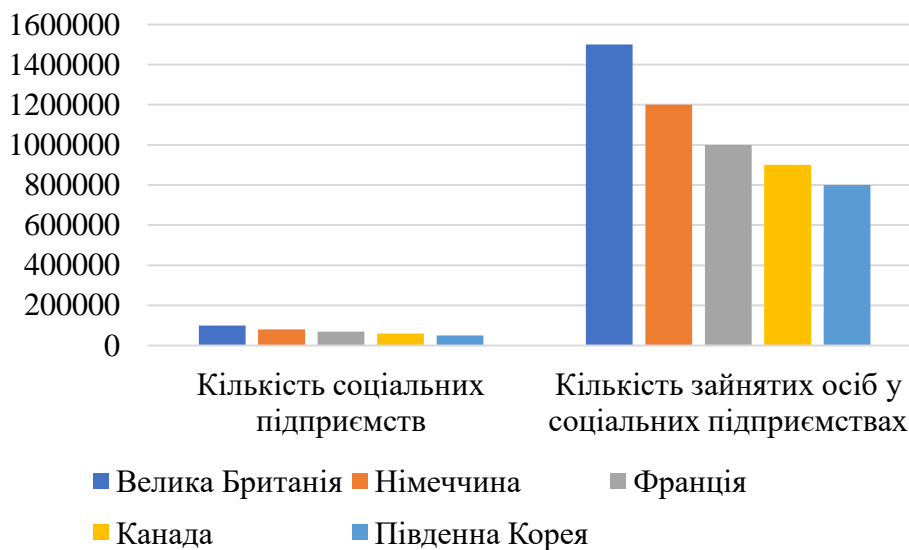

Рис. 2. Кількість соціальних підприємств та зайнятих осіб у соціальних підприємствах у різних країнах світу *

*джерело: проаналізовано автором на основі [12]

Наведені дані характеризують роль соціальних підприємств як ефективного інструменту економічної активізації, особливо для вразливих категорій населення. Аналіз цих показників дозволяє оцінити вплив соціального підприємництва на ринок праці та його внесок у вирішення соціальних проблем. Представлені показники також дають змогу виявити лідерів у цій сфері та оцінити потенційні напрямки для адаптації ефективних практик до умов України.

Одним із перших кроків для розвитку соціального підприємництва в Україні є створення чіткої законодавчої бази. На прикладі Великої Британії та Франції можна запровадити систему сертифікації соціальних підприємств, яка визначатиме їхній правовий статус і забезпечуватиме доступ до державної підтримки. Законодавство має встановлювати чіткі критерії для соціальних підприємств, визначаючи їхню місію, спрямовану на вирішення суспільно значущих проблем.

Податкові пільги, які успішно використовуються в Німеччині та Франції, можуть бути адаптовані в Україні. Зменшення ставки податку на прибуток для соціальних підприємств, звільнення від сплати ПДВ та запровадження податкових канікул для новостворених підприємств сприятимуть їхній фінансовій

стабільності. Особливу увагу слід приділити підприємствам, які працюють у соціально значущих сферах, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальні послуги.

На основі досвіду Канади та Південної Кореї в Україні доцільно створити державні фонди підтримки соціальних підприємств. Такі фонди можуть фінансуватися з державного бюджету або за рахунок міжнародних донорів. Крім того, необхідно розробити програми грантового фінансування для підтримки інноваційних соціальних проєктів.

Досвід Південної Кореї та Канади свідчить про важливість освітніх програм для розвитку соціального підприємництва. В Україні слід організувати тренінги, семінари та освітні курси для підготовки майбутніх соціальних підприємців. Крім того, варто інтегрувати тематику соціального підприємництва в навчальні програми університетів.

Створення платформ для поширення інформації про соціальні підприємства, їхні послуги та досягнення є важливим кроком для популяризації соціального підприємництва в Україні. На прикладі Великої Британії можна запровадити національні кампанії, які підвищуватимуть обізнаність населення про переваги цього сектора.

Адаптація міжнародного досвіду до умов України стикається з низкою викликів, таких як обмеженість фінансових ресурсів, низький рівень обізнаності населення та недосконалість чинного законодавства. Проте, враховуючи зростаючий інтерес до соціального підприємництва, ці виклики можуть бути подолані за умови комплексного підходу, який поєднує підтримку з боку держави, міжнародних організацій і приватного сектора [9, с. 58-60, 10].

Попри значні переваги, соціальне підприємництво стикається з низкою викликів, зокрема:

- ✓ відсутність достатнього фінансування для реалізації соціальних проєктів;
- ✓ низький рівень обізнаності суспільства про можливості та переваги соціального підприємництва;
- ✓ недосконалість законодавчої бази, яка регулює діяльність соціальних підприємств.

Подолання цих бар'єрів вимагає комплексного підходу, включаючи створення сприятливого законодавчого середовища, надання державної та міжнародної фінансової підтримки, а також популяризацію соціального підприємництва серед населення.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Соціальне підприємництво має значний потенціал для підвищення економічної активності вразливих груп населення. Завдяки створенню робочих місць, розвитку навичок та інтеграції в суспільство, воно сприяє вирішенню важливих соціально-економічних проблем. Для реалізації цього потенціалу необхідно створити ефективну систему державної підтримки, враховуючи найкращі міжнародні практики. Такі заходи дозволять не лише покращити економічний добробут вразливих груп, а й сприятимуть загальному сталому розвитку суспільства.

Література

1. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах / Г.Л. Матвієнко-Біляєва // Економіка та суспільство. 2016. №7. С. 390-394.
2. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
3. Голубев О. В. Оцінювання потенціалу розвитку соціального підприємництва в Україні. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, 2022. № 3. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-07>
4. Ільченко В. М. Соціальне підприємництво як індикатор свідомості суспільства. Економічний простір, 2022. (178), С. 46-50.
5. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. URL: <http://surl.li/fbpls>
6. Новик І.В. Соціальне підприємництво: стан та перспективи. Економіка та суспільство. 2022, № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>
7. Соціальне підприємництво у воєнний час: як працює SILab Ukraine. Медіа великих історій: веб-сайт. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryemnyctvo-u-voyennyj-chas-yak-praczyuyesilab-ukraine/>
8. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/64.pdf
9. Горішна Н.М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. № 2(39). С. 58–60.
10. Піжук О.І. Цифрова трансформація економіки як основа формування її конкурентоспроможності. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1922/1/Pizhuk.pdf>

11. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_11_0_177_185
12. Європейська комісія. Соціальне підприємництво: статистичні дані. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryyemnytstva-i-perspektyvy-yoho>

References

1. Matviienko-Biliaieva H.L. Rozvytok ta stanovlennia sotsialnoho pidpryyemnytstva ta sotsialnoi vidpovidalnosti v suchasnykh umovakh / H.L. Matviienko-Biliaieva // *Ekonomika ta suspilstvo*. 2016. №7.S. 390-394.
2. Achkasova O. V. (2022) Rozvytok sotsialnoho pidpryyemnytstva v ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
3. Holubiev O. V. (2022) Otsiniuvannia potentsialu rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva v Ukraini. *Problemy suchasnykh transformatsii*. Serii: ekonomika ta upravlinnia, № 3. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-07>
4. Ilchenko V. M. Sotsialne pidpryyemnytstvo yak indykator svidomosti suspilstva. *Ekonomichnyi prostir*, 2022. (178), S. 46-50.
5. Kornetskyi A. Viina yak katalizator sotsialnoho pidpryyemnytstva. URL: <http://surl.li/fbsls>
6. Novyk I.V. (2022) Sotsialne pidpryyemnytstvo: stan ta perspektyvy. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>
7. Sotsialne pidpryyemnytstvo u voiennyi chas: yak pratsiue SILab Ukraine. Media velykykh istorii: veb-sait. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryyemnyctvo-u-voiennyi-chas-yak-praczyuyesilab-ukraine/>
8. Matviienko-Biliaieva H.L. Sotsialne pidpryyemnytstvo: efektyvnyi hibrydnyi biznes fenomen. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/64.pdf
9. Horishna N.M. Fenomen sotsialnoho pidpryyemnytstva: sutnist i kryterii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota». 2016. № 2(39). S. 58–60.
10. Pizhuk O.I. Tsyfrova transformatsiia ekonomiky yak osnova formuvannia yii konkurentospromozhnosti. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1922/1/Pizhuk.pdf>
11. Zavadskykh H.M., Tebenko V.M. Praktychni aspekty stanovlennia sotsialnoho pidpryyemnytstva v Ukraini. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_11_0_177_185
12. Yevropeiska komisiia. Sotsialne pidpryyemnytstvo: statystychni dani. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryyemnytstva-i-perspektyvy-yoho>